

Лунячек В.Е. Трансформація географічної освіти в процесі реалізації концепції нової української школи /В.Е.Лунячек, К.Б.Борисенко, Ю.В.Івлева // Нова педагогічна думка: науково-методичний журнал. Рівне: РОІППО, 2022. №2 (110).

УДК [372.891:371.321](37.064.2)

Вадим Лунячек¹, ORCID: 0000-0002-4412-7068, vel2003@ukr.net доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, іноземної філології та перекладу; Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця; пр. Науки, 9-А, м. Харків, 61166, Україна;

Катерина Борисенко
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фізичної географії та картографії
e-mail: k.borysenko@physgeo.com ; ID ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7435-6857>

Юлія Івлева
студентка факультету геології, географії, рекреації і туризму
e-mail: xa12749587@student.karazin.ua ; ID ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7945-5224>

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків-22, 61022, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті висвітлено проблемні питання у розвитку шкільної географічної освіти як безперервного процесу, наведено та інтерпретовано результати опитування щодо впливу низки чинників на якість проведення уроків географії в закладах загальної середньої освіти України, надано пропозиції щодо поліпшення відповідних політик і процедур. У статті наголошується, що сучасна географічна освіта має бути динамічною, освітній процес потрібно індивідуалізувати на засадах особистісно-орієнтованого навчання та спрямувати на формування низки загальних і спеціальних компетентностей. Наголос зроблено на особистості вчителя географії, який окрім безумовної наявності глибоких знань з дисципліни, повинен мати високий рівень мотивації, вміння аналітично мислити, володіти знаннями з педагогіки та психології, вміння доцільно використовувати новітні освітні технології, в тому числі й інформаційно-комунікаційні.

Ключові слова: вчитель географії, географічна компетентність, географічна освіта, індивідуальна траєкторія розвитку учня, особистісно-орієнтоване навчання, урок географії.

Вадим Лунячек, Катерина Борисенко, Юлія Івлева. ТРАНСФОРМАЦІЯ ГЕОГРАФІЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ПРОЦЕССЕ РЕАЛИЗАЦИИ КОНЦЕПЦИИ НОВОЙ УКРАИНСКОЙ ШКОЛЫ

В статье отражены проблемные вопросы развития школьного географического образования как непрерывного процесса, приведены и интерпретированы результаты опроса о влиянии ряда факторов на качество проведения уроков географии в заведениях общего среднего образования Украины, предоставлены предложения по улучшению соответствующих политик и процедур. В статье отмечается, что современное географическое образование должно быть динамичным, образовательный процесс нужно индивидуализировать на основе лично-ориентированного обучения и направить на формирование ряда общих и специальных компетентностей. Ударение сделано на

личности учителя географии, который кроме безусловного наличия глубоких знаний по дисциплине должен иметь высокий уровень мотивации, уметь аналитически мыслить, владеть знаниями по педагогике и психологии, уметь целесообразно использовать новейшие образовательные технологии, в том числе и информационно-коммуникационные.

Ключевые слова: учитель географии, географическая компетентность, географическое образование, индивидуальная траектория развития учащегося, личностно-ориентированное обучение, урок географии.

Vadum Lunyachek, Kateryna Borysenko, Yuliia Iievlieva. TRANSFORMATION OF GEOGRAPHICAL EDUCATION IN THE PROCESS OF REALIZATION OF THE CONCEPT OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

The article reflects the problematic issues of the development of school geographical education as a continuous process, presents and interprets the results of a survey on the influence of several factors on the quality of geography lessons in institutions of general secondary education in Ukraine, and provides suggestions for improving the relevant policies and procedures. The article notes that modern geographical education should be dynamic, the educational process should be individualized based on personally oriented learning and directed towards the formation of several general and special competencies. The emphasis is on the personality of the geography teacher, who, in addition to the unconditional presence of deep knowledge in the discipline, must have a high level of motivation, be able to think analytically, possess knowledge of pedagogy and psychology, and be able to appropriately use the latest educational technologies, including information and communication.

Keywords: geography teacher, geographical competence, geography education, student's individual development trajectory, student-centered learning, geography lesson.

Стаття присвячена аналізу змін географічної освіти впродовж реалізації реформи Нової української школи. Реформа розрахована на роки, адже дуже важко швидко змінити освітні традиції України, що формувалися з часу набуття незалежності. Однак зміни вже розпочалися, і Міністерство освіти і науки використовує усі можливі інструменти, щоб вони були лише на краще і гармонійно охоплювали фундаментальні положення кожної дисципліни, зокрема географії, та новітні освітні технології. З моменту впровадження реформи українська географічна освіта отримала потужний поштовх до розвитку, модернізації, застосування нових форм організації освітнього процесу та оцінювання. Географія, як дисципліна під час вивчення якої формується низка загальних і спеціальних компетентностей, з освітнім переворотом, що стався у 2016 році, остаточно стала однією з провідних шкільних дисциплін, що має значний вплив на формування світогляду випускника сучасної української школи, який за основними положеннями Концепції Нової української школи має бути цілісною усебічно розвиненою особистістю, патріотом з активною позицією та інноватором, здатним змінювати навколишній світ.

Вихідними передумовами дослідження стали наукові праці багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених, які вивчали аспекти географічної освіти на різних рівнях, зокрема у закладах загальної середньої освіти та у вищих навчальних закладах, де готують майбутніх вчителів географії.

Для виявлення змін географічної освіти була розроблена анкета, яка містила питання щодо освітнього процесу, також було проведено опитування, респондентами стали випускники українських закладів загальної середньої освіти 1990-2021 років та майбутні випускники 2022-2026 років. Авторами було інтерпретовано результати опитування, виділено найголовніші позитивні і негативні моменти, які виникли під час трансформації географічної освіти в процесі реалізації Концепції Нової української школи та надано низку рекомендацій щодо подальших змін на краще географічної освіти в Україні.

The article is devoted to the analysis of changes in geographical education during the implementation of the reform of the New Ukrainian School. The reform is designed for years because it is very difficult to quickly change the educational traditions of Ukraine, which have been formed since independence. However, changes have already begun, and the Ministry of Education and Science is using all possible tools to ensure that they are only better and harmoniously cover the fundamentals of each discipline, including geography and the latest educational technologies. Since the implementation of the reform, Ukrainian geographical education has received a strong impetus to development, modernization, application of new forms of organization of the educational process, and evaluation. Geography, as a discipline during the study of which several general and special competencies are formed, with the educational revolution that occurred in 2016, finally became one of the leading school disciplines, which has a significant impact on shaping the worldview of modern Ukrainian school graduates. The new Ukrainian school must be a holistic and well-developed personality, a patriot with an active position, and an innovator capable of changing the world around him.

The initial preconditions of the study were the scientific works of many foreign and domestic scholars who studied aspects of geographical education at various levels, including general secondary education and higher education institutions, which train future teachers of geography.

To identify changes in geographical education, a questionnaire was developed, which included questions about the educational process, a survey was conducted, respondents were graduates of Ukrainian secondary schools 1990-2021 and future graduates 2022-2026. The authors interpreted the results of the survey, highlighted the main positive and negative points that emerged during the transformation of geographical education in the implementation of the Concept of the New Ukrainian School, and provided several recommendations for further changes for better geographical education in Ukraine.

Постановка проблеми. Реформування загальної середньої освіти в Україні, це перманентний процес з часу набуття країною незалежності у 1991 році. Цей шлях відображено в значній кількості як нормативно-правових, так і концептуальних документів, які були оприлюднені в цей період. Зокрема, це Закони України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Національна доктрина розвитку освіти, Концепція Нової української школи, Концепція розвитку педагогічної освіти, Державний стандарт базової середньої освіти та ін.

З 2016 року в Україні активно розпочалася реалізація Концепції Нової української школи, що має у своїй основі сучасні принципи організації освітнього процесу, які базуються на засадах компетентнісного підходу, передбачають впровадження формульованого оцінювання тощо. Це стимулювало й процеси модернізації шкільної географічної освіти, яка впливає на формування низки як загальних, так і спеціальних

компетентностей, та, фактично, є однією з провідних навчальних дисциплін, що формує світогляд випускників закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО). Зазначене вище стимулювало авторів на проведення дослідження щодо викликів, які виникають сьогодні в процесі трансформації шкільної географічної освіти.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Питання розвитку географічної освіти знайшли висвітлення у наукових роботах значної кількості зарубіжних (Кларенс Дж. Глекен, Н. Грейвз, У. Фрімер, Г. Німц, В. А. Щен'ов, та ін.) і вітчизняних вчених (Л. Зеленська, В. Корнєєв, П. Масляк, Л. Паламарчук, С. Пальчевський, О. Плахотнік, В. Плахута, А. Сиротенко, П. Шищенко, та ін.). Відповідна проблематика була розглянута також авторами цього дослідження у своїх попередніх роботах [1;2;4;5;7].

Наголосимо, що сьогодні мова йде про те, що на різних рівнях географічної освіти необхідно змістити акценти з суто інформаційного на особистісно-діяльнісний тип навчального процесу направлено на формування індивідуальної траєкторії розвитку учня. Зокрема Л. Паламарчук у своїх наукових працях зазначає, що сучасний педагог повинен володіти здатністю управляти, оцінювати, спонукати учнів до самовизначення, вміти створювати в учнівському колективі доброзичливий клімат, де б панували відповідальність, участь у самоуправлінні, самоосвіті, відданість і ентузіазм; набута вчителями географії педагогічна компетентність у процесі самоосвіти, фахової підготовки та перепідготовки, написання статей з досвіду роботи, керівництво учнівськими дослідженнями в МАН, у підготовці дітей до географічних олімпіад, турнірів, конкурсів реалізуються у результатах їх випускників, готовності їх до вирішення життєвих проблем, набуття життєвого досвіду, застосування знань і вмінь у різних життєвих ситуаціях. Вчителі географії повинні володіти знаннями з педагогіки, психології, філософії, соціології, політології, що допоможе їм під час викладання географії. В роботі сучасного вчителя географії української школи має

відчуватися сильна мотивація, вміння аналізувати ситуацію, яка потребує незалежного мислення та дії, здержаність, але вимогливість, порядність, чесність, любов до дітей [8].

У своїх попередніх дослідженнях ми неодноразово наголошували, що значна частина майбутніх учителів географії готується сьогодні в умовах класичних університетів. Було констатовано принципові відмінності в підготовці майбутніх вчителів географії в класичних і педагогічних університетах. Методологічна неузгодженість цього процесу висвітлена нами у роботі [7]. Фахівці з географії для системи загальної середньої освіти (ЗСО) останнім часом готуються за спеціальністю 014.07 «Середня освіта (Географія)». Це, нарешті зумовило процес уніфікації вимог та формування єдиної системи компетентностей майбутніх вчителів географії

Щодо дослідження сучасних аспектів викладання географії у школі, то вони представлені в роботах О. О. Жемерова [3], І. В. Удовиченка [11], А. Б. Кочемасової [6] та ін. Зокрема О.О. Жемеров виділяє декілька проблемних моментів у сучасній географічній освіті: відсутність вертикальної інтеграції між ланками освіти, низький рівень індивідуалізації освітнього процесу та реалізації принципів креативності й прагматизму, відсутність якісного зв'язку загальної і спеціальної (професійної) освіти, недостатній рівень динамічності освіти [3].

Разом із тим, на основі аналізу вказаних наукових джерел ми можемо стверджувати, що тривалий час в Україні не проводились опитування щодо стану шкільної географічної освіти, що й обумовило представлене нижче дослідження.

Мета статті. Метою цієї статті є оприлюднення результатів розвідувального (пошукового) дослідження проведеного серед випускників шкіл України, що завершили навчання у 1990-2021 роках та учнів базової середньої та старшої середньої школи (з 6 по 11 клас) з метою з'ясування проблем, що виникали у цей період із якістю надання освітніх послуг в напрямі географічної освіти та надання рекомендації керівникам органів

управління освітою, керівникам закладів загальної середньої освіти, вчителям географії щодо необхідних трансформацій цього процесу в процесі реалізації Концепції Нової української школи.

Виклад основного матеріалу. Представлене опитування проводилося в межах наукової діяльності кафедри фізичної географії і картографії Харківського національного університету імені Василя Каразіна та кафедри педагогіки іноземної філології та перекладу Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця. Опитування проводилося з використанням стандартних GoogleForm у вигляді анкет, які були доступні за посиланням [9]. Вихідна інформація анкети є доступною за посиланням [2]. Результати опитування доступні за посиланням [10]. Опитування проводилося за методом випадкової вибірки. Всі учасники брали участь в опитуванні добровільно. Опитування було проведене у 2020 році та мало анонімний характер. Результати опитування передбачалось використовувати тільки в узагальненому варіанті. У опитуванні взяло участь понад одну тисячу респондентів, які склалися з випускників шкіл 1990-2021 років та майбутніх випускників 2022-2026 років (відповідно учнів 6-11 класів).

Серед респондентів були студенти географічних, геологічних та екологічних спеціальностей закладів вищої освіти (ЗВО) України, для яких знання шкільної географії було важливим у зв'язку із необхідністю складати відповідний вступний іспит, а згодом і зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО) для вступу до ЗВО. Також серед респондентів були викладачі ЗВО, вчителі закладів загальної середньої освіти, особи які постійно користуються знаннями географії у своїй професійній діяльності (працівники туристичних фірм, земельного кадастру, картографи, ГІС-інженери тощо) та інші.

Найбільше респондентів (31,6%) оцінили загальну якість проведення уроків географії на 4 бали із 5 можливих (рис. 1).

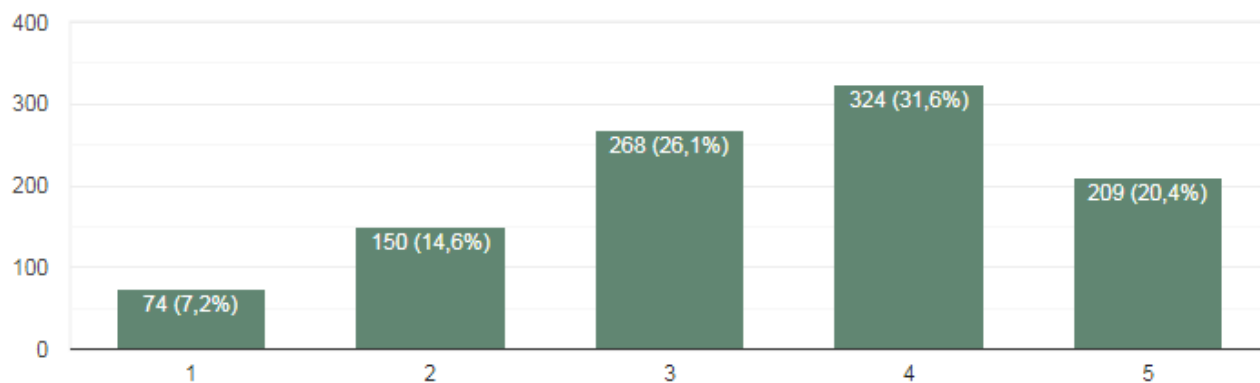

Рис. 1. Оцінка респондентами загальної якості проведення уроків географії

Важливим аспектом викладання географії в ЗЗСО – є проведення практичних робіт. Як було з'ясовано практичні роботи проводились часто у 43,1% опитуваних, у 37,4% проводились рідко, а у 19,5% взагалі такої форми роботи на уроці географії за весь час навчання у школі не було (рис. 2). Це твердження стосується переважно респондентів, що отримували освіту у сільських школах. Респонденти, у яких проводились практичні роботи (80,5%), оцінювали якість їх проведення переважно на 3-4 бали із 5 можливих.

За результатами опитування було визначено певні закономірності – респонденти, у яких проводились практичні роботи не залежно від якості проведення, оцінювали загальну якість проведення уроків географії на 4-5 балів із 5 можливих; респонденти, у яких взагалі не проводились практичні роботи, оцінювали якість проведення уроків географії лише на 1-2 бали із 5 можливих.

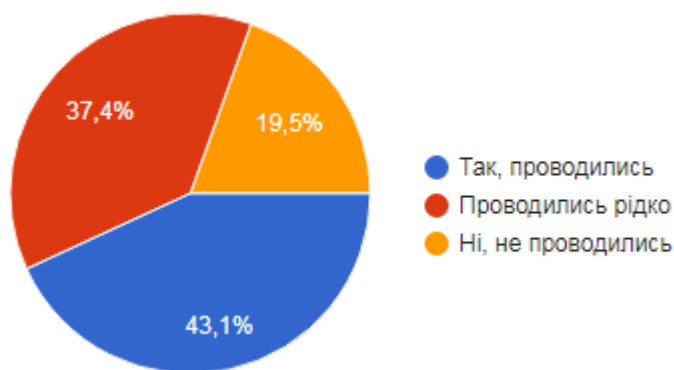

Рис. 2. Відповіді респондентів щодо проведення практичних робіт

Щодо такої форми освітнього процесу, як географічні екскурсії, то лише у 19,1% респондентів вони мали місце. Серед них переважають випускники 2017-2021 років та учні 10-11 класів. Наголосимо, що географічна екскурсія, яка проводиться за програмою є одною із форм проведення уроку. Серед випускників 2000-2017 років лише декілька респондентів дали позитивну відповідь щодо проведення екскурсій, а серед випускників 1990-1999 років взагалі не було отримано жодної позитивної відповіді, позитивна тенденція відстежується тільки після 2017 року. У нинішніх учнів 6-9 класів, обмеженість екскурсій пояснюється пандемією COVID-19.

Одним із головних аспектів викладання географії – є справедливе оцінювання. Точка зору респондентів у цьому питанні розділилися майже навпіл: 51,2% з опитаних вважають, що вчитель не був об'єктивним, а на думку 48,8% опитаних вчитель був досить об'єктивним. Разом із тим, опитування довело, що проблема виникала через відсутність чітких критеріїв оцінювання, що посилювало вплив суб'єктивного фактору. Під час аналізу отриманих результатів було також з'ясовано, що ті респонденти, які вважають, що вчитель був недостатньо об'єктивним при виставленні оцінок, оцінили загальну якість проведення уроків географії від 1 до 3 балів із 5 можливих і, навпаки, ті респонденти, які вважали оцінювання об'єктивним – оцінювали урок на від 4 до 5 балів із 5 можливих. Тобто об'єктивність вчителя дійсно дуже впливає на цілісне бачення якості проведення шкільних уроків географії.

Якість освіти є, в тому числі похідною якості педагогічних кадрів. Тому саме зацікавленість вчителя у набутті учнями основних географічних компетентностей та ставлення до проведення уроку є одними з найголовніших факторів, які впливають на загальний рівень інтегральної компетентності з географії. Значну роль в цьому процесі відіграють інтерактивні методи навчання, креативний підхід до організації освітнього

процесу з географії. Окремо наголосимо на важливості проєктної діяльності в процесі викладання географії в ЗЗСО.

Зацікавленість вчителя у набутті учнями відповідних компетентностей була оцінена переважно на 3-5 балів із 5 можливих (рис. 3).

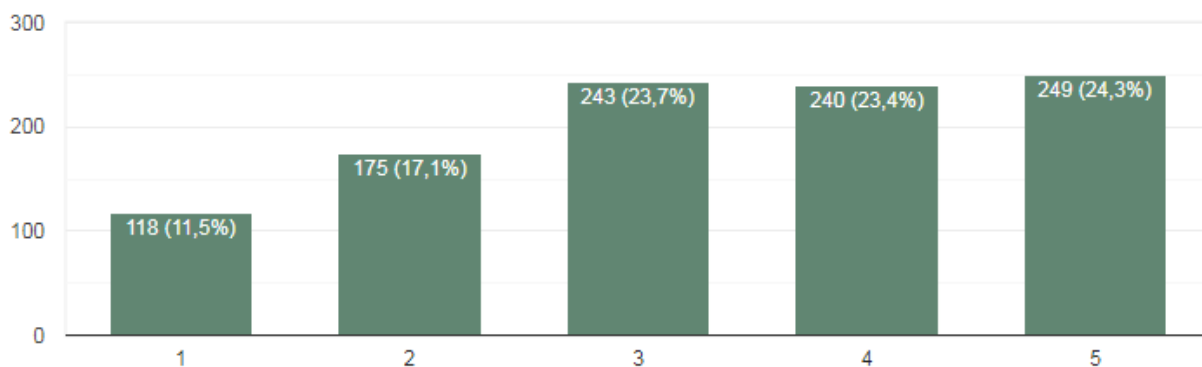

Рис. 3. Оцінка респондентів зацікавленості вчителя у набутті учнями відповідних компетентностей.

Точка зору респондентів з приводу ставлення вчителів до проведення уроків географії розподілилися таким чином – 47% опитаних вибрали варіант, у якому вчитель відповідально ставився до проведення уроку, а 46% обрали варіант, у якому вчитель ставився поверхнево, 7% опитаних запропонували інші варіанти (рис. 4). Серед інших запропонованих варіантів респондентами були такі (цитуємо): вчитель «нормально» готувався до уроку; «по різному», «іноді поверхнево, а іноді відповідально»; «ніяк», «ставили оцінки лише за розмови з вчителем на побутові та особисті теми»; «дуже рідко взагалі проводились уроки географії»; «вчитель готувався до уроків, але проводив, без ентузіазму»; «вчитель ніколи не готувався до уроку»; «вчитель погано готувався до уроків, просто зачитував матеріал з підручника»; «на підготовку вчителя до уроку впливав його настрій»; «вчитель готувався бездоганно».

Також багатьма респондентами було відмічено таку особливість, що коли вчитель географії обіймав посаду директора, завуча або був класним керівником, уроки взагалі не проводились або перетворювались на класну

годину відповідно. Декілька респондентів відмітили систематичну відсутність уроків географії та заміну на інші уроки (історію, математику, фізику тощо) через відсутність вчителя географії в школі взагалі.

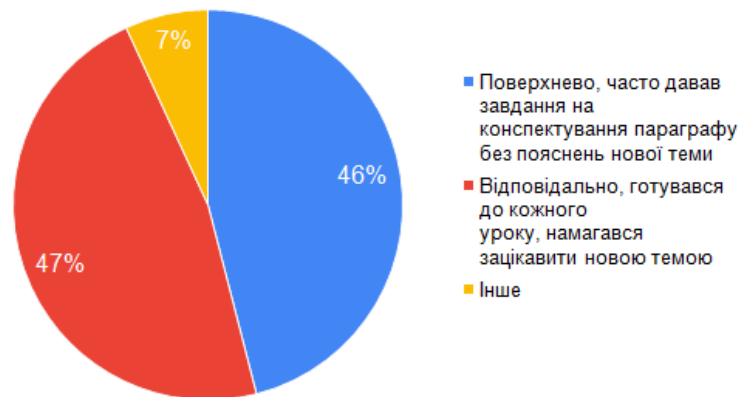

Рис. 4. Оцінка респондентів ставлення вчителя до проведення уроку географії

Якість уроку багато в чому залежить від підготовки до нього вчителя. Тому усі вищеперераховані моменти у яких вчитель проявляв неповагу до учнів та до своєї роботи є недопустимими в процесі реалізації Концепції Нової української школи, що вимагає розроблення відповідних механізмів під час впровадження внутрішніх систем забезпечення якості освіти в закладах освіти.

В українських школах багато років існує проблема комплектування кадрами, що пов'язано з низьким рівнем заробітної плати та веде до недостатньої кількості молодих фахівців, фахівців високого класу, вчителів – чоловіків тощо. Таким чином на порядок денний виходить питання мотивації вчителя, вчителя географії, зокрема. Отримуючи базову заробітну плату, вчителі виконують свою основну роботу, але сьогодні необхідно й підвищувати свою кваліфікацію (іноді своїм коштом), узагальнювати та поширювати передовий педагогічний досвід, брати участь в проєктах і експериментах та ін. Ці види робіт сьогодні або не передбачені в бюджеті, або передбачені частково.

Важливим фактором-мотиватором також є забезпечення навчально-методичною літературою; оплата проходження курсів підвищення

кваліфікації, семінарів, тренінгів; отримання другої вищої освіти; надання можливості надавати додаткові платні освітні послуги тощо.

Нематеріальна мотивація педагога також дуже важлива. Наприклад, велику роль відіграє організація робочого місця вчителя та місця відпочинку, постачання всім необхідним для роботи (комп'ютерна та офісна техніка, меблі, канцтовари, доступ до Інтернету на робочому місці, рішення комплексу проблем, пов'язаних з наявністю кабінету географії, збалансованого розкладу тощо).

Найбільша кількість респондентів відзначила, що вчитель був завжди готовим відповісти на незрозумілі питання в темі, був доволі вимогливим, ставився з повагою до учнів та при спілкуванні проявляв зацікавлення, ті ж самі респонденти оцінили загальну якість проведення уроків географії на високі бали. Ті респонденти, які низько оцінили загальну якість уроків, ставлення вчителя до учнів схарактеризували як зневажливе зі знеціненням учнів зі сторони вчителя.

Респондентами також було відмічено, що вчителі часто не стримують свою агресію, морально тиснуть на учнів. У ХХІ ст. на уроках географії у школі присутні необґрунтовані дії вчителя, на кшталт жбурляння крейдою або атласом, виривання сторінок з контурної карти або з зошита тобто елементи булінгу, що категорично не допустимо у Новій українській школі. Вирішення цієї проблеми є комплексним у межах протидії булінгу.

Наголошуємо на тому, що згідно з відповідями респондентів звичайно основним є класичний варіант проведення уроку географії, інші види уроків, такі як урок-проект, урок-лекція/семінар, урок-дискусія набрали приблизно однакову невелику кількість голосів, а урок-екскурсія та урок-турнір – незначну. Респондентами було відмічено, що досі вчителі вимагають просте заучування інформації без її розуміння та формування відповідної компетентності. Превалює переказ параграфу, виконання конспектів великих за обсягом, самостійні роботи, опитування без пояснень нової теми. Ці аспекти суттєво знижують якість географічної освіти здійснюють дуже

поганий вплив на освоєння учнями географічних знань. Виходячи з викладеного вище доцільно використовувати кейс-технології [7], eduscum підхід та технології проблемно-пошукового навчання. Все це повинно базуватися на особистісно-орієнтованому підході до навчання.

Результати опитування свідчать, що тільки 56,3% респондентів стверджують, що вчитель завжди попереджував про дати проведення контрольних, підсумкових, самостійних робіт та інших форм контролю; 26% пишуть, що вчитель попереджував про проведення лише семестрових та річних робіт; 16,3% опитаних наголошують, що вчитель ніколи не попереджував про дати проведення перевірочних робіт; 1,4% опитаних запропонували свої відповіді, серед яких були (цитуюмо):

– «семестрові та річні контрольні роботи не проводились, оцінки за семестр складались з поточних оцінок за невеличкі тести під час кожного уроку»;

– «вчитель попереджував, але не про всі роботи (були неочікувані самостійні роботи за які більшість учнів класу отримувала незадовільну оцінку)».

Контрольні роботи нерідко є причиною серйозних переживань дитини. Так, багато дітей на уроках, які передбачають контроль знань, відчують себе зовсім інакше, ніж на звичайних уроках: хвилюються, відчують невпевненість в собі, бояться отримати низьку оцінку. Все зазначене актуалізувало створення системи формульовального оцінювання. Респонденти відмітили у зв'язку із цим наявність позитивної динаміки. Це відмітили випускники 2017-2021 років та учні 9-11 класів.

Щодо виконання домашніх завдань, то вчитель пояснював домашнє завдання 49,8% опитаних, 33,8% опитаних вчитель пояснював дуже рідко, а 12,8% взагалі повинні були виконати його самостійно без будь-яких пояснень зі сторони вчителя, 3,6% опитаних запропонували інші відповіді.

Важливим є схвалення вчителем учня. Серед респондентів 39,3% намагалися поводити себе так, що отримати схвалення від вчителя і гарне

ставлення до себе з його боку, 39,1% доводилось це робити іноді, а 21% зовсім такого не робили, 0,6% опитаних запропонували свою відповідь.

Щодо атмосфери у класі під час уроків географії, то – 55,9% обрали відповідь щодо нейтральної атмосфери, 20,7% вважають, що атмосфера у їх класі була позитивною (кожен учень був зацікавленим новою темою, всі прагнули до здобуття нових знань, умінь та навичок, завжди своєчасно виконували домашнє завдання, навіть опановували додатковий матеріал, всі учні активно відповідали на запитання вчителя), 18,3% зупинилися на відповіді щодо негативної атмосфери (учні боялися отримати зауваження та погану оцінку від вчителя, часто прогулювали уроки, більшість учнів систематично не виконували домашні завдання, учні не проявляли активність під час запитань від вчителя), а 4,1% опитаних запропонували свою відповідь.

Значна кількість респондентів оцінила географічну компетентність вчителя на 5 із 5 можливих балів, а щодо психологічної компетентності думки дещо розділилися – однакова кількість респондентів поставила найвищу і найнижчу оцінку, інші оцінили психологічну компетентність від 2 до 4 балів (рис. 5).

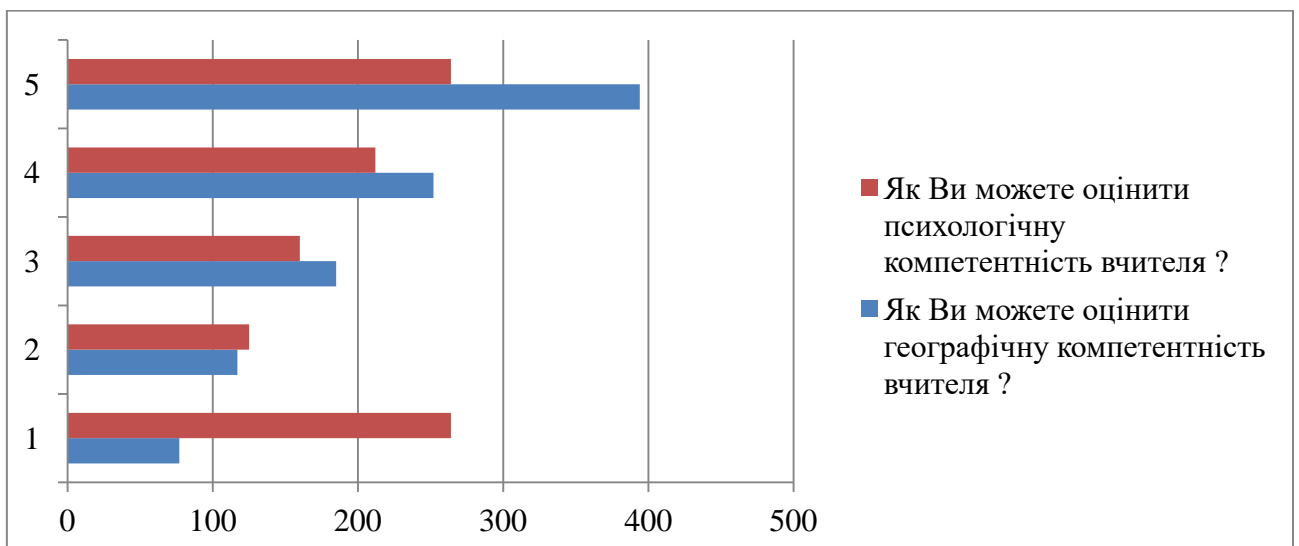

Рис. 5. Відповіді респондентів щодо географічної та психологічної компетентності вчителя

Але щодо психологічної компетентності ми відмічаємо позитивну динаміку, попри вище перераховані аспекти проблем, які все одно потребують дослідження і вирішення, випускники 2017-2021 років та учні 6-11 класів оцінили психологічну компетентність вчителя від 4 до 5 балів.

Під час опитування респонденти виділили головні позитивні та негативні моменти, які в них асоціюються зі шкільними уроками географії (табл. 1).

Таблиця 1

Асоціації та спогади респондентів про уроки географії

Позитивні моменти	Негативні моменти
--------------------------	--------------------------

1. Робота з контурними картами й атласами.	1. Суворість вчителя.
2. Цікаві факти про Землю.	2. Відсутність дисципліни у класі.
3. Проведення ігор та турнірів, дискусій.	3. Застарілі методи викладання.
4. Перегляд географічних фільмів та мультфільмів.	4. Відсутність уроків географії.
5. Географічні екскурсії.	5. Відсутність підкріплення теоретичного матеріалу.
6. Активність під час розв'язання географічних задач.	6. Вплив настрою вчителя на якість проведення уроку.
7. Використання інформаційно-комунікаційних технологій.	7. Великий обсяг незрозумілого домашнього завдання.
8. Географія на прикладах з життя.	8. Погане матеріально-технічне устаткування кабінету географії.
9. Підготовка до ЗНО з географії.	9. Зневажливе відношення вчителя до учнів.
10. Почуття гумору вчителя.	10. Дистанційний формат уроків.
11. Практичні роботи на шкільному подвір'ї.	11. Гендерна дискримінація.
12. Цікаві домашні завдання.	12. Невміння вчителя вирішувати конфлікти.
13. Індивідуальна та групова робота.	13. Різне ставлення вчителя до учнів.
14. Колекція мінералів та велика кількість карт, глобусів у класі.	14. Викладання географії вчителями хімії або біології.
15. Дружня атмосфера у класі.	15. Неврівноваженість та емоційність вчителя, моральний тиск з його сторони.

Нижче наведемо пропозиції респондентів щодо покращення проведення уроків географії у школах (що зустрічалися найчастіше):

- вчитель має пояснювати причинно-наслідкові зв'язки, надавати практичні завдання, завдання дослідного характеру, завдання на створення індивідуального чи групового проєкту, проводити географічні турніри, дискусії та екскурсії;

- частіше застосовувати мультимедіа (демонстрація фото- і відеофрагментів під час уроків);

- надавати лише актуальну інформацію;

– уроки географії повинні прищеплювати повагу до природи, розвивати екологічну свідомість кожного учня, потрібно приділяти увагу гуманному ставленню до навколишнього середовища шляхом проведення роз'яснювальних бесід, а також класних та позакласних заходів (посадка рослин тощо);

– створювати й підтримувати позитивну атмосферу у класі;

– використовувати інформаційно-комунікаційні технології протягом всього курсу географії та геоінформаційні технології у старших класах;

– під час навчання робити акцент на практичних знаннях та навичках, які можуть знадобитися у реальному житті;

– підвищити об'єктивність і «прозорість» оцінювання;

– застосовувати креативні технології навчання;

– оновлювати шкільну програму згідно з світовими освітніми тенденціям;

– заохочувати молоде покоління вчитися на вчителів географії та йти працювати до школи;

– використовувати інтерактивні онлайн-карти, інтегрувати географію із історією, хімією та біологією;

– знаходити підхід до кожного учня, не звертаючи увагу на його рівень знань;

– підвищення знань вчителів про гендерну рівність, гуманізація виховання хлопчиків і дівчаток на одному рівні;

– підвищення знань вчителів про вирішення конфліктів;

– покращувати матеріально-технічне оснащення класу географії.

Проведене дослідження дозволило нам зробити такі **висновки**:

1. Реалізація Концепції Нової української школи передбачає принципову зміну форм і методів викладання географії в ЗЗСО на засадах компетентнісного підходу.

2. Нагальною потребою часу є запровадження на уроках географії формувального оцінювання, що сприятиме формуванню відповідних

географічних компетентностей. Це своєю чергою ставить на порядок денний питання корегування навчальних планів ЗВО, з метою введення навчальних дисциплін, що відображують основи теорії педагогічного оцінювання.

3. Окрему увагу потрібно звернути на недопущення проявів булінгу під час проведення уроків географії.

4. Потребою часу в умовах диверсифікації процесів підвищення кваліфікації педагогічних кадрів є потреба у навчальних програмах з інтерактивних і креативних технологій навчання, ІТ-забезпечення навчального процесу, ГІС-технологій тощо.

5. Важливим є проведення низки науково-комунікаційних заходів для обговорення процедур поліпшення якості географічної освіти в ЗЗСО в умовах реалізації Концепції Нової української школи.

Перспективи подальших пошуків. Перспективним напрямом досліджень цієї проблематики є проведення поглибленого опитування споживачів освітніх послуг з географії та суб'єктів зазначеного процесу на новітньому етапі розвитку географічної освіти в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Борисенко К. Б. Методологічна складова формування інтегральної компетентності майбутнього вчителя географії. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2018. VI (66). Issue: 16. P. 12-17. URL: https://www.academia.edu/download/56961109/Ped_Psy_VI_162_66.pdf#page=1
2
2. Вихідна інформація анкети. Zenodo. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.5920990> (дата звернення: 30.01.2022).

3. Жемеров О. О. Актуальні проблеми методики викладання географії у загальноосвітній школі. Проблеми безперервної географічної освіти і картографії. 2009. Вип. 10. С. 80 -84. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/2766> (дата звернення: 10.05.2021).

4. Ієвлева Ю. В. Використання креативних методів викладання географії: урок за кейс технологією. Географічні дослідження: історія, сьогодення, перспективи: зб. наук. праць (за матеріалами щорічної міжнародної наукової конференції студентів та аспірантів, присвяченої пам'яті професора Г. П. Дубинського. Харків, 8 квітня 2021 р.). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. Вип. 14. С. 91-95. URL: https://physgeo.univer.kharkov.ua/files/conference/stud_2021.pdf (дата звернення: 16.05.2021).

5. Ієвлева , Ю. В., Борисенко К. Б. Залежність якості проведення уроків географії від рівня підготовки вчителя . Пріоритетні напрямки та вектори розвитку світової науки: матеріали II Міжнародної студентської наукової конференції (Т.3), м. Дрогобич, 19 листопада, 2021 р. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2021. С. 77-79. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/liga/article/view/16348> (дата звернення: 28.01.2022).

6. Кочемасова А. Б. Проблемы географического образования глазами студентов. European Research: Innovation in Science, Education and Technology/Европейские научные исследования: инновации в науке, образовании и технологиях: сб. ст. по мат. XXVI межд. науч.-практ. конф. Лондон. Великобритания. 9 марта, 2017. European research № 3 (26). URL: <https://internationalconference.ru/images/PDF/2017/26/problems-of-geographical.pdf> (дата звернення: 10.05.2021).

7. Лунячек В. Е., Борисенко К. Б. Компетентнісна модель майбутнього вчителя географії як інструмент професійної підготовки в класичному університеті. Нова педагогічна думка. 2018. №3 (95). С. 99-110. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Npd_2018_3_25.pdf

8. Паламарчук Л. Б. Формування педагогічної компетентності вчителя географії в умовах змін освітнього і культурного середовища: теорія і методика. Проблеми безперервної географічної освіти і картографії, 2009. Вип. 9. С. 184-190. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pbgo_2009_9_36 (дата звернення: 30.01.2022).

9. Проблеми проведення уроків географії. GoogleForm. URL: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSeUCxClf1UIL8r-2U2uS2_rdI6E-PX6h4IKpNBYA38ZgnmLOg/viewform?usp=sf_link (дата звернення: 30.01.2022).

10. Результати опитування. Zenodo. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.5920997> (дата звернення: 30.01.2022).

11. Удовиченко І. В. Проблеми географічної освіти в контексті формування громадянської компетентності учнів школи засобами сучасного підручника. Проблеми сучасного підручника. 2017. Вип. 19. С. 354-361. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psp_2017_19_39 (дата звернення: 10.05.2021).

References

1. Borysenko, K. B. (2018). Metodologichna skladova formuvannya integral'noyi kompetentnosti majbutn'ogo vchy'telya geografii. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, VI (66)(16), 12-17. URL: https://www.academia.edu/download/56961109/Ped_Psy_VI_162_66.pdf#page=1

2. Vy`xidna informaciya ankety`. (2021, 10 may). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5920990>
3. Zhemerov, O. O. (2019). Osnovni napryamy` naukovy`x doslidzhen` bezperervnoyi geografichnoyi osvity`. *Problemy` bezperervnoyi geografichnoyi osvity` i kartografiyi*, 15-21. <https://periodicals.karazin.ua/pbgok/issue/download/879/1086#page=96>
4. Iyevlyeva, Yu. V., Bory`senko, K. B. (2021). Zalezhnist` yakosti provedennya urokiv geografiyi vid rivnya pidgotovky` vchy`telya. *Priory`tetni napryamky` ta vektory` rozvy`tku svitovoyi nauky`: materialy` II Mizhnarodnoyi students`koyi naukovoyi konferenciyi* (3), 77-79. <https://ojs.ukrlgos.in.ua/index.php/liga/article/view/16348>
5. Iyevlyeva, Yu. V. (2021). Vy`kory`stannya kreaty`vny`x metodiv vy`kladannya geografiyi: urok za kejs texnologiyeyu. *Geografichni doslidzhennya: istoriya, s`ogodennya, perspekty`vy`: zb. nauk. pracz` (za materialamy` shhorichnoyi mizhnarodnoyi naukovoyi konferenciyi studentiv ta aspirantiv, pry`svyachenoyi pam'yati profesora G. P. Duby`ns`kogo*, (14), 91-95. https://physgeo.univer.kharkov.ua/files/conference/stud_2021.pdf
6. Kochemasova, A. B. (2017). Problem geografy`cheskogo obrazovany`ya glazamy` studentov. *European Research: Innovation in Science, Education and Technology/Evropejsky`e nauchne y`ssledovany`ya: y`nnovacy`y` v nauke, obrazovany`y` y` texnologiyax: sb. st. po mat. XXVI mezhd. nauch.-prakt. konf. London. Vely`kobry`tany`ya*, (26). <https://internationalconference.ru/images/PDF/2017/26/problems-of-geographical.pdf>
7. Lunyachek, V. E., Bory`senko, K. B. (2018). Kompetentnisna model` majbutn`ogo vchy`telya geografiyi yak instrument profesijnoyi pidgotovky` v klasy`chnomu universy`teti. *Nova pedagogichna dumka*, (95), 99-110. http://www.irbis-nbuiv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuiv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Npd_2018_3_25.pdf

8. Palamarchuk L. B. (2009). Formuvannia pedahohichnoi kompetentnosti vchytelia heohrafii v umovakh zmin osvitnoho i kulturnoho seredovyscha: teoriia i metodyka. *Problemy bezperervnoi heohrafichnoi osvity i kartohrafii*, (9), 184–190. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pbgo_2009_9_36

9. *Problemy` provedennya urokiv geografiyi*. (2021, 10 may). GoogleForm. https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSeUCxClf1UIL8r-2U2uS2_rdl6E-PX6h4IKpNBYA38ZgnmLOg/viewform?usp=sf_link

10. *Rezul`taty` opy`tuvannya*. (2022, 30 january) Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5920997>

11. Udovy`chenko, I. V. (2017). Problemy` geografichnoyi osvity` v konteksti formuvannya gromadyans`koyi kompetentnosti uchniv shkoly` zasobamy` suchasnogo pidruchny`ka. *Problemy` suchasnogo pidruchny`ka*, (19), 354-361. http://nbuv.gov.ua/UJRN/psp_2017_19_39